

УДК 378.147

О.А. Зарічанський  
м. Івано-Франківськ, Україна

## ГУМАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

**Постановка проблеми.** Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується складністю і суперечностями. Протягом останнього часу в нашій державі відбулося багато змін і потрясінь. Для успішної адаптації та загального розвитку суспільства необхідно піти шляхом підвищення культури, якості освіти, морального і фізичного оздоровлення, а саме: шляхом гуманізації. Подальше існування і розвиток особистості в нашій державі неможливий без системи заходів, спрямованих на розвиток загальнокультурних компонентів у змісті правової освіти, орієнтованих на вдосконалення фахівця, що передбачає формування гуманістичного світогляду, створення нових правовідносин між особистістю і суспільством. Гуманізація професійної підготовки, а саме майбутніх юристів — це умова вирішення глобальних проблем сучасного людського соціуму, це шлях до вдосконалення правосвідомості, правової культури, духовного, культурного складу особистості, це формування соціальних здібностей людини жити в суспільстві за моральними нормами, зберігання і збагачення здібностей до творчої діяльності, самовдосконалення. Нині існує тенденція з одного боку, формування фахівця, що здатний дотримуватися літери закону, з іншого — залишається необхідність збереження гуманістичної системи цінностей: порядності, сумлінності, чесності, самовідданого служіння суспільству. Сьогодні це не може не викликати занепокоєності, і спонукає нас до розгляду проблеми гуманізації процесу формування правової культури майбутніх юристів, знаходження пов'язуючої ланки, яка б забезпечила вирішення цієї проблеми.

**Аналіз публікацій та досліджень з визначеної проблеми.** Аналіз праць педагогів, психологів, філософів, правознавців дає змогу виділити основні тенденції розвитку педагогічної освіти, що свідчить про те, що існують вагомні надбання в цьому напрямку. Останнім часом з'явилася велика кількість досліджень, пов'язаних із професійною освітою, дидактикою вищої школи, психологією та педагогікою. Зокрема це: обґрунтування теоретико-методологічних засад модернізації освіти (В. Андрущенко, В. Білоусова, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Євтух, та ін.); ототожнення гуманістично орієнтованої освіти з особистісно-орієнтованою (О. Асмолов, І. Бех, Н. Ничкало, О. Пехота, С. Подмазин, В. Рибалко, І. Якиманська та ін.); нові підходи до здійснення гуманістичного виховання в сучасних умовах (Г. Ващенко, О. Вишневський, Є. Бондаревська, І. Підласий, О. Сухомлинська та ін.), теоретико-методологічні та дидактичні аспекти культурологічної підготовки молоді (Г. Васянович, В. Виноградов, В. Вулих, Г. Дегтярьова, О. Музальов, Г. Онкович та ін.), питання культурологічного змісту освіти (З. Донець, Н. Саєнко, Л. Руденко та ін.). Питанням педагогіки вищої школи в системі юридичної освіти присвячено праці К. Левітана, А. Столяренко, Г. Яворської. Вартою уваги є й вітчизняна психолого-педагогічна парадигма, основою якої є гуманістичні принципи, що базуються на ідеях М. Бахтіна. Незважаючи на різноманітні ракурси аналізу проблем педагогічної освіти, питання що б розкривали основи гуманізації процесу професійної підготовки майбутніх юристів в системі юридичного вищого навчального закладу, потребує більш ґрунтовного усвідомлення та визначення шляхів подолання цих проблем.

**Метою статті** є розкриття основ гуманізації процесу професійної підготовки майбутніх юристів у вищих навчальних закладах.

**Виклад основного матеріалу.** У Наказі президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян»; «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті») вимагає від сучасної вітчизняної педагогічної науки глибокого переосмислення сутності гуманізації навчально-виховного процесу, його

грунтовного науково-теоретичного аналізу та експериментального дослідження. Як констатує Національна доктрина розвитку освіти, перед вищою освітою постає завдання забезпечити перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти. Це сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості й суспільства. Саме завдяки такій перебудові очікуються важливі позитивні зміни у системі матеріального виробництва й духовного відродження, адже мають підвищитися самосвідомість особистості, її творча активність [4]. Гуманізація функціонування вищих навчальних закладів виступає необхідною передумовою побудови демократичного суспільства, громадяни якого здатні цивілізованим шляхом відстоювати власні права і свободи, виявляють особисту зацікавленість розвитком держави. Така особистість житиме заради власного добробуту, для блага інших людей, не порушуючи миру і злагоди в суспільстві. Гуманізація освіти орієнтує на створення таких форм змісту і методів правового навчання і виховання, які забезпечують ефективне розкриття особистості майбутнього юриста — його пізнавальних інтересів, особистісних якостей; на створення ефективних дидактичних умов. Гуманітаризація забезпечує збереження і розвиток духовної культури.

Таким чином, управління освітнім процесом підготовки юристів в даний час здійснюється в напрямку реалізації особистісно-орієнтованих підходів, де віддається перевага значимості гуманістичних ідеалів в правовому вихованні особистості фахівця. Суть такого підходу в тому, що і навчання, і розвиток особистості, і виховання залишаються основними компонентами професійної підготовки юристів. Але, на відміну від попередніх епох, змінюється їх співвідношення. Якщо раніше основним компонентом навчально-виховного процесу було набуття правових знань, то зараз — особистісний розвиток і формування цілісної особистості юриста. Ця зміна статусу проявляється в першу чергу в динаміці засобів та мети. Раніше розвиток особистості юриста був засобом для оволодіння правовими знаннями, а зараз набуття тих чи інших знань та навичок є основним засобом формування та розвитку особистості майбутнього юриста. Знання перестали бути самоціллю, основною метою навчального процесу, проте за ними залишається функція найважливішого інструменту досягнення мети — розвитку індивіда.

Гуманізація — провідний елемент нового педагогічного мислення. Вона вимагає встановлення зв'язків співробітництва, суб'єкт-суб'єктних відносин у системі викладач-студент, передбачає єдність загальнокультурного, соціально-морального і професійного розвитку особистості. Цей соціально-педагогічний принцип вимагає перегляду цілей, змісту і технології виховання, які спрямовані на переорієнтацію на людину, подолання технократизму, бездуховності й формалізму освіти.

Академік НАПН України С. Гончаренко не раз у своїх виступах з цього приводу підкреслював, що головне завдання школи полягає у формуванні духовності — подоланні розриву між навчальними й виховними цілями [2]. Адже навчальні дисципліни в багатьох вищих навчальних закладах юридичного профілю здебільшого побудовані так, що вони є об'єктивно знеосібленими й етично нейтральними. Найгуманніших цілей правового навчання і виховання, внутрішньо не сприйнятих студентом-юристом, не буде досягнуто, необхідна перебудова всього освітнього процесу на основі внутрішніх потреб.

Справедливо відмічають вчені-філософи: «Духовність — якісна характеристика свідомості людини і не тільки свідомості. До духовності можна віднести і дії людини, її поступки, життя. Духовність — це атрибут людини як суб'єкта на відміну від бездуховності — втрата людиною її суб'єктних якостей і перетворення її на простий об'єкт» [3, с. 101].

Наприклад, у сучасних умовах в Україні гостро постає питання відродження та подальшого розвитку духовності та моральності суспільства. Моральність та духовність — це принципово різні категорії. Так духовність передбачає удосконалення внутрішнього світу, вищі духовні цінності, незалежність від матеріально-фізичного світу, творча праця, буття, душевна енергія. Внутрішні якості людини, засновані на ідеалах добра, справедливості, обов'язку, честі тощо, які

проявляються у відношенні до людей та навколишнього світу являють собою моральність людини.

Вищим гуманістичним принципом соціального розвитку суспільства стає ставлення до людини як вищої цінності буття, життя якої орієнтується на мир, свободу, справедливість, рівність і красу, злиття суспільних і особистих інтересів, створення умов для вільного розвитку кожної людини. Саме взаємодія таких цінностей дала початок новому педагогічному мисленню, яке ґрунтується на ідеях гуманізму. Основою у філософії гуманізму була і є людяність, людська особистість як виняткова цінність, загальна культура, моральність та духовність. Зокрема, під загальною культурою розуміємо оптимальний мінімум якостей, властивостей, здібностей, дій особистості, які допомагають розвиватися їй у гармонії із загальнолюдською культурою. Адже, як свідчить зарубіжний досвід, не лише суспільні негаразди та бідність, а нерідко й високий рівень життя населення, можуть призводити до різкого спаду духовності та суспільної моралі.

Сучасний духовний розвиток українського суспільства теж відбувається суперечливо. Так, з одного боку, очевидними є духовне розкріпачення населення, відродження української мови, традицій, культури, національних звичаїв, а з другого — прояви аморальності та бездуховності.

Отже, відродження духовності та національної самобутності стає нині одним із найголовніших напрямів розвитку Української держави, а також правової освіти.

Піднесення культури відіграє велику роль у державотворенні, долає прояви бездуховності, формує національну правосвідомість і самосвідомість кожної особистості, посилює духовно-культурне виховання.

Гуманізація процесу професійної підготовки майбутніх юристів є головною умовою гармонійного розвитку особистості фахівця. Гуманістична технологія освіти припускає не лише засвоєння майбутніми юристами правових знань і формування в них правових умінь і навичок, але і дає можливість «відкривати» ці знання самим. Ця технологія освіти робить акцент на особистості юриста, особлива увага звертається на його особисті цілі та інтереси. В. Соловйов писав: «Людина повинна укріпляти дух і підчиняти йому плоть не тільки тому, щоб в цьому була ціль його життя, а тому, що тільки звільнившись від рабства сліпим і злим матеріальним захопленням, людина може служити як слід правді, добру і досягти свого позитивного вдосконалення» [5, с. 152-153]. Розвиток гуманної, вільної і відповідальної особистості юриста безпосередньо зв'язано з системою її духовно-моральних цінностей, так як духовність завжди передбачає вихід за кордони еґоїстичних інтересів, особистої користі і зосереджує на моральній культурі людства. Тому і процес фахової підготовки має відбуватись з урахуванням особливого ставлення до особистості людини, яке базується на гуманістичних засадах.

Духовно-моральні цінності, на думку академіка НАПН України І. Беґа, виступають адекватним індикатором розвитку особистості фахівця, при допомозі яких вона визначається. Більше того, особистість володіє цими цінностями, як особистими якостями. При цьому важливо, щоб рівень володіння ними був таким, щоб міг допомогти використанню їх в реальній життєдіяльності. Особисте вдосконалення залежить від того, наскільки особистість об'єднується з загальнопринятою системою духовних цінностей [1]. Тому сфера морально-духовних цінностей особистості юриста обіймає зміст життя, справедливості, милосердя, чесності, толерантності, любові, добра та ін. А якщо так, то він завжди усвідомлює свої духовні цінності в протигагу різного роду особистісним намірам, які не завжди мають усвідомлений характер. Тільки ієрархія морально-духовних цінностей і принципів не дозволяє особистості юриста, з одного боку, розтворитися в емпіричному бутті, а з іншого — дає можливість існувати і діяти вільно, тобто усвідомлено, ціленаправлено, виходячи із свого внутрішнього стану. Вирішення проблеми гуманізації освіти у процесі професійної підготовки фахівців пов'язано з вивченням і розвитком не лише окремих елементів особистості, але і їх системно утворюючих характеристик, які орієнтуються на загальнолюдські цінності, що становлять зміст гуманістичної спрямованості особистості [3]. Таким чином, справжні духовні цінності особистості не співпадають із суто задекларованими цінностями, позбавленими емоційного, значимого відношення особистості до життя. Психологічні витоки духовних цінностей лежать в

людських бажаннях, оскільки вони являються справжнім змістом нашого відношення до життя, особистим відношенням до всіх проявів світу. Тому всі людські цінності завжди являються фактом бажання, а їх виховання рівносильне їх переживанням. Кожна особисто вихована цінність за процесом переживання зовсім неможлива.

Оскільки головною характеристикою духовності особистості юриста є її направленість на пізнання світу і самого себе, важливим завданням сьогодні є визначення концептуальних основ, що були б адекватними сучасному баченню людини, суспільства, світу і їх взаємодії.

Виходячи із вище сказаного, можна говорити про деяку поетапність формування духовності особистості юриста. Його джерелом є широке інформаційне поле загальнолюдських і національних цінностей.

Молода людина повинна володіти інформацією про систему цінностей, що регулює відношення людей в суспільстві, серед яких розглядаються матеріальні і духовні цінності.

Чим точніше сформульована система загальнолюдських і духовних цінностей, тим точніше визначена особистісно-орієнтована освітня система, тим більшою буде площа, на якій під ціленаправленим впливом правового виховання базується власна система цінностей особистості майбутнього юриста.

Власна система цінностей особистості майбутнього юриста результативно формується при ефективному використанні системи методів формування правосвідомості. Результатом цієї праці є зменшення відстані між кордоном реально діючої в суспільстві системи цінностей і кордоном системи цінностей, які засвоїв майбутній юрист.

Оволодіння певною системою загальнолюдських, духовних цінностей може свідчити про рівень знань і про певний рівень вмінь використання їх в життєвих ситуаціях, опираючись на чітко сформовану особисту позицію. Вона формується в процесі професійної діяльності майбутнього юриста. Чим більше у виховному процесі створено ситуацій для дій, тим стійким буде результат. Відсутність можливості для духовної діяльності майбутнього юриста небезпечна для його морального здоров'я. Чим вищий рівень духовності особистості юриста, тим точніше виражена моральна сторона особистої позиції фахівця.

Тому, щоб сконструйована особистістю юриста власна позиція найшла свій прояв в різних умовах і ситуаціях, фахівець повинен мати ряд необхідних рис характеру, серед яких: воля, цілеспрямованість, самоповага, бажання самовдосконалення, самореалізація, відчуття власної гідності, котрі можна розглядати як слідуючий етап формування духовності процесу професійної діяльності юриста.

Рішення цієї проблеми тісно пов'язано зі створенням особистісно-орієнтованої системи освіти фахівця на основі духовності. Це потребує ціленаправленого дослідження шляхів та умов формування індивідуальних якостей майбутнього юриста, розвиток його задатків, вдосконалення загальних і спеціальних здібностей.

**Висновки.** Щоб забезпечити сучасне суспільство справжніми висококваліфікованими фахівцями-юристами, навчально-виховний процес має акцентувати увагу на перевагах використання у системі вищої освіти гуманістичних принципів, форм та методів навчально-виховної роботи, зокрема, зв'язок її з життям, органічне поєднання вимог і довіри до особистості, оцінювання самовизначення особистості та ін. Розглянуті основи гуманізації професійної підготовки майбутніх юристів сприятимуть зміні світогляду фахівців, усвідомленню ними розуміння і сприйняття людини як найвищої цінності суспільства, розвитку особистості студента, виробленню навичок і вмінь у майбутній гуманістично орієнтованій професійній діяльності.

### Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2кн. Кн.2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. — К.: Либідь, 2003. — 344 с.
2. Гончаренко С. Естетичне виховання // Гончаренко С. Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — С. 119.

3. Религиозно-правовой словарь / Под ред. проф. Колодного А. и Лобовика Б. — Киев: Четвертая волна, 1996. — 392 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. — 20 с.
5. Соловьев В.С. Оправдание добра. Соч. в 2-х т. — М., 1988. — Т.1. — С. 152-153.

*У статті розглянуто проблему гуманізації професійної підготовки майбутніх юристів. Доведено, що при забезпеченні сучасного суспільства справжніми висококваліфікованими фахівцями-юристами, навчально-виховний процес має акцентувати увагу на перевагах використання у системі вищої освіти гуманістичних принципів, форм та методів навчально-виховної роботи; розглянуті основи гуманізації сприятимуть зміні світогляду фахівців, усвідомленню ними розуміння і сприйняття людини як найвищої цінності суспільства, розвитку особистості студента-юриста, виробленню навичок і вмінь у майбутній гуманістично орієнтованій професійній діяльності. Проведено аналіз шляхів формування особистості майбутнього юриста.*

**Ключові слова:** гуманізація, гуманістичні принципи, професійна підготовка, особистість, майбутній юрист, особистісно-орієнтована, освітня система.

*В статье рассматривается проблема гуманизации профессиональной подготовки будущих юристов. Доказано, что при обеспечении современного общества настоящими высококвалифицированными специалистами-юристами, учебно-воспитательный процесс должен акцентировать внимание на преимуществах использования в системе высшего образования гуманистических принципов, форм и методов учебно-воспитательной работы; рассмотрены основы гуманизации будут способствовать изменению мировоззрения специалистов, осознанию ими понимания и восприятия человека как высшей ценности общества, развития личности студента-юриста, выработке навыков и умений в будущей гуманистически ориентированной профессиональной деятельности. Сделана попытка анализа формирования путей формирования личности будущего юриста.*

**Ключевые слова:** гуманизация, гуманистические принципы, профессиональная подготовка, личность, будущий юрист, личностно-ориентированный, образовательная система.

*The article deals with the problem of humanization training future lawyers. Proved that providing modern society with highly authentic legal professionals, the educational process should focus on the benefits of using the system of higher education of humanistic principles, forms and methods of educational work, the basics will help you change the outlook of humanization professionals, their awareness and understanding perception of man as the highest value of society, personal development law students, the development of skills in the future humanistic oriented careers. Attempt to analyze the formation of the future paths of identity formation of a lawyer.*

**Keywords:** humanizing, humanistic principles, training, personality, future lawyer, student-oriented, educational system.

УДК 378:371.133:316.775.2

В.В. Ільчук  
м. Вінниця, Україна

## ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

**Постановка проблеми.** Нині неможливо вирішувати завдання наукового осмислення й побудови педагогічного процесу без включення в нього змісту, що передбачає навчання майбутнього фахівця спілкуванню з урахуванням специфіки професійної діяльності. Сучасному суспільству потрібний не просто фахівець, а людина культури, професіонал, який інтегрує культуру знань, відчуттів, спілкування, творчої дії. Недоліки ж комунікативного розвитку перешкоджають професійному та особистісному зростанню фахівця будь-якої галузі.

Усе зазначене стосується, насамперед, педагогічної діяльності. Професійна культура викладача вищої школи характеризується ступенем оволодіння прийомами і способами розв'язування педагогічних завдань, починаючи від проблем спілкування, виховання й закінчуючи завданнями методики викладання конкретної дисципліни. Зазвичай у педагогічних